

ÚLOHA KNIŽNÍC V SÚČASNOSTI

MGR. ZUZANA PRACHÁROVÁ

 zuzana.pracharova@snk.sk

 Slovenská národná knižnica

 www.snk.sk

Libraries are facing many challenges today. In recent years, one of them was the global pandemic, which led to a significant limitation of the services provided. This had an impact on several areas of library operation, including user visits, library loans and events. Although libraries are gradually returning to where they were in 2019, they still face challenges. The author addresses one of the challenges related to the onset of new technologies, pointing out the need to modernize and improve the quality of library services which should take into account current trends, the situation in society, but especially the requirements of the target user group.

Keywords: Slovak libraries, library and information services, digital technologies, electronic information resources, digitization, cooperation

Knižnice so svojou históriou sú unikátne inštitúcie, ktoré uchovávajú kultúrne písomné dedičstvo pre ďalšie generácie. Dnešná doba priniesla, že človek chce dostať informáciu ihneď a mať ju k dispozícii v danom okamžiku. Už dávno sú preč časy, keď sme museli po ne chodiť do knižníc. Dnes stačí mať v ruke mobilný telefón, naľukovať správne slová do vyhľadávača a dozvieme sa informácie, ktoré hľadáme. Ak sme potrebovali základné informácie, stačili nám na to obecné alebo regionálne knižnice. Ak sme potrebovali kvalitnejšie a odborné informácie, neraz sme cestovali do väčších knižníc, ktoré ich pre nás zabezpečovali. Dnes sa už časy zmenili. Načo cestovať do knižnice, keď vzdialený prístup nám umožní prezeráť odborné články a knihy odkiaľkoľvek, kedykoľvek a dokonca zadarmo?

VŠETKO SO VŠETKÝM SÚVISÍ

Knižnice všade vo svete nakupujú elektronické informačné zdroje (EIZ), aby priniesli svojim používateľom kvalitné a overené zdroje. Je potrebné podotknúť, že nejde o žiadnu lacnú záležitosť. Je dôležité si rozmyslieť, aké zdroje ponúknuť používateľom, ale podstatné je aj sledovať ich využiteľnosť. Neoddeliteľnou súčasťou je v tomto prípade aj ich propagácia a prieskum. Ak ich knižnice nakúpia a nik o tom nevie, respektíve ak knižnica kúpi zdroj, bez predchádzajúceho prieskumu, môže sa stať, že jeho využiteľnosť bude veľmi malá. Rovnako tak je potrebné si uvedomiť, že verejná knižnica len veľmi málo využíva odborné a vedecké databázy¹. Na druhej strane je žiaduce zamyslieť sa aj nad využívaním beletrie v podobe elektronickej knihy. Vedecká knižnica by mala preto ponúkať nielen klasické papierové odborné a vedecké zdroje, ale aj tie elektronické. Ale komu? Kto sú ich používatelia? Do vedeckých knižníc by mali chodiť študenti vysokých škôl alebo vysokoškolskí pracovníci, prípadne iní odborníci vedeckých inštitúcií. Tí však majú k dispozícii elektronické informačné zdroje prostredníctvom vzdialeného prístupu cez Centrum vedecko-technických informácií (CVTI SR), respektíve cez ich akademickú knižnicu. Preto ostáva otázka, či sme dosť bohatý národ, aby sme duplikovali ponuku elektronických zdrojov len preto, aby ich vedecké, prípadne verejné knižnice mali vo svojej ponuke. CVTI SR dokonca umožňuje vzdialený prístup do EIZ aj tým, ktorí nepracujú či neštudujú na vysokej škole, teda komukoľvek na Slovensku,



a tak odborná a vedecká literatúra je prístupná pre všetkých a všade.

Podobná situácia ako s EIZ je aj s digitalizovanými zdrojmi. Slovenská národná knižnica digitalizovala vo veľkom a na základe autorského zákona sprístupňovala zdigitalizované zdroje pre svojich používateľov v priestoroch SNK. Od 1. 1. 2023 je v platnosti rozšírená hromadná licenčná zmluva so spoločnosťou LITA, ktorá umožňuje sprístupniť obchodne nedostupné diela aj mimo priestorov knižnice, a tak sa umožnil prístup všetkým do zdigitalizovaných zdrojov, ktoré nie sú prístupné v obchodnej sieti. Nie je potrebná ďalšia knižnica – stačí sa prihlásiť cez Google alebo Facebook, prípadne sa registrovať na dikda.snk.sk, a používateľ v celom Európskom hospodárskom priestore má prístup k týmto zdrojom.

Na Slovensku sa sprístupňujú ako zahraničné EIZ, tak aj zdigitalizované zdroje pre všetkých. Lídom pre digitalizované zdroje je Slovenská národná knižnica a pre EIZ CVTI SR.

POSTAVENIE KNIŽNÍC NA SLOVENSKU

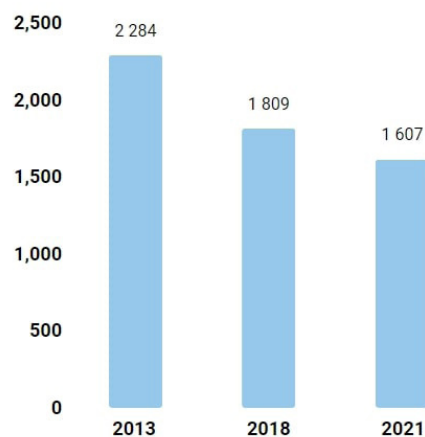
Prostredie sa mení. Verejné knižnice sú zamerané na bežného používateľa, širokú verejnosť a jej voľný čas. Akú úlohu teda zohrávajú vedecké knižnice na Slovensku? Túto problematiku načrtla už správa *Revízia výdavkov na kultúru z roku 2020*, ktorá navrhla potrebu zdefinovať primárnu úlohu vedeckých knižníc zriadených Ministerstvom kultúry SR, t. j. Univerzitnej knižnice v Bratislave, Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici, Štátnej vedeckej knižnice v Prešove a Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach. Dodnes však nie je jasné, či plnia úlohu vyplývajúcu zo zákona o knižniciach a svoje služby poskytujú úzkej vedeckovýskumnej komunite alebo či ide o verejné knižnice, ktoré by mali poskytovať knižničné služby širokej verejnosti².

Vedecké knižnice majú vo svojich zbierkach unikátne a vzácne zdroje, preto by mali byť nápomocné pri uľahčovaní výskumu na Slovensku. Mali by mať spoločnú stratégiu, ktorá by načrtla novú alebo aspoň upravenú úlohu vedeckých knižníc. Ako som už spomínala, všeobecné zdroje, či už EIZ alebo zdigitalizované, sú prístupné na Slovensku pre všetkých. Z tohto dôvodu by sa mali zamerať na výskum regionálnych dejín a sprístupňovať lokálne zbierky, a tak prispievať do globálneho znalostného prostredia.

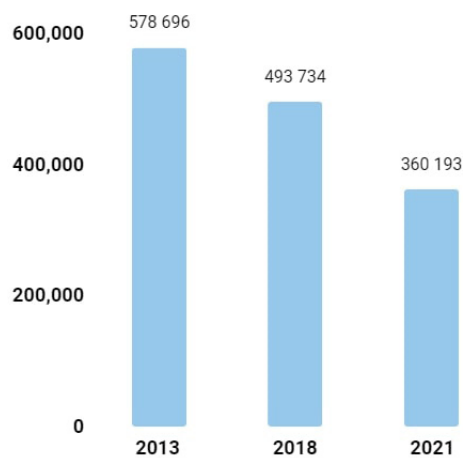
Problémom mnohých knižníc na Slovensku je škrtenie rozpočtu a znižovanie výdavkov. Je to spôsobené nielen pandemiou súvisiacou s koronavírusom alebo viac ako rok trvajúcou vojnou na Ukrajine, ale aj dôsledkom dlhodobého vývoja, ktorý je celosvetovým globálnym problémom. Mnohé vydavateľstvá zvýšili predplatné za odborné časopisy tak neúmerne, že nejedna knižnica upúšťa od obstarávania časopisov a, samozrejme, je to aj otázka času, dokedy budú knižnice schopné predplácať a sprístupňovať periodiká. V súčasnosti ide už o neudržateľný stav.

Ako sa menia zvyky používateľov, tak sa znižuje aj knižničná sieť na Slovensku. Kým v roku 2013 bolo na Slovensku 2 284 knižníc (bez školských a akademických), v roku 2018 ich bolo už len 1 809, čo predstavuje 20 % pokles v priebehu piatich rokov. Zvyčajne však ide o malé obecné alebo metské knižnice, prípadne o spájanie knižníc do jednej. Rovnako klesá aj záujem používateľov o knižnice. Kým v roku 2013 knižnice mali 578 696 aktívnych používateľov, v roku 2018 to bolo 493 734, čo predstavuje 15 % pokles. Ak sa pozrieme na výpožičky, tak v roku 2013 knižnice uskutočnili 19 187 216 a v roku 2018 to bolo už len 16 441 383, čo pred-

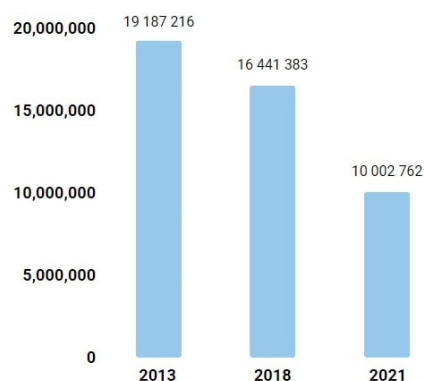
stavuje tiež 15 % pokles. Ešte väčší prepád sa ukázal po pandémii na ochorenie COVID-19, po ktorej záujem o knižničné služby rapídne klesol. V roku 2021 bolo na Slovensku už len 1 607 knižníc (bez školských a akademických), počet aktívnych používateľov klesol na 360 193 a počet výpožičiek na 10 002 762, čo predstavuje takmer polovicu výpožičiek z roku 2013.



Graf 1 Počet knižníc v jednotlivých rokoch



Graf 2 Počet používateľov v jednotlivých rokoch



Graf 3 Počet výpožičiek v jednotlivých rokoch

Tento trend je nezastaviteľný. Je zrejme, že niekedy sa zastaví, ale kde bude spodná hranica? V súčasnosti to nikto nedokáže odhadnúť, preto treba pripomenúť, že knižnice sa musia radikálne pretransformovať a prispôbiť vzniknutej situácii. Už nemôže byť pre verejné knižnice prioritou zabezpečovanie EIZ pre používateľov, keď tieto zdroje sú k dispozícii nielen v univerzitných knižniciach, ale aj prostredníctvom vzdialeného prístupu pre všetkých. Z tohto dôvodu akademickí pracovníci a rovnako tak aj študenti vysokých škôl navštevujú knižnice len krátkodobo, nejde už o dlhé štúdijské návštevy. Preto by nemal byť prístup do EIZ prioritou pre verejné a vedecké knižnice a rovnako tak aj pre Slovenskú národnú knižnicu. Knižnice by mali prehodnotiť svoje služby pre používateľov. SNK má bohaté kultúrne dedičstvo, ale zároveň je tu stále otázka prístupu Open Access (OA). Elektronické dokumenty (či už licencované alebo OA) v súčasnosti už nie sú tak žiadané v knižniciach ako kedysi, pretože sú sprístupnené širokej verejnosti.

Pre verejné a vedecké knižnice by mala byť prioritou regionálna literatúra, umenie či kultúra. Slovenská národná knižnica sa usiluje sprístupniť zdigitalizované zbierky nielen prostredníctvom digitálnej knižnice, ale aj vo svojich študovniach ako univerzálny fond, prípadne v špeciálnych študovniach ako historické knižné dokumenty, historické knižné fondy a zároveň aj vzácne literárne rukopisy. Okrem toho Slovenská národná knižnica ponúka vysokokvalitné a oceňované rešeršné služby komukoľvek na svete a zadarmo.

Darmo si budeme nahovárať, že vedeckí a odborní pracovníci nás potrebujú, pretože im ponúkame odborné zdroje. Darmo sa budeme snažiť sprístupňovať odborné a vedecké zdroje, keď momentálne najvyužívanejším zdrojom informácií je Google. Nadnárodné spoločnosti pracujú na sprístupňovaní a vyhľadávaní prostredníctvom tohto nástroja tak ako nikto iní. My sa môžeme tváriť, že knižničné katalógy sú jedny z mála overených zdrojov, ale knižnice nie sú schopné čeliť takýmto výzvam už dnes, nie to ešte v budúcnosti. Knižničný katalóg sa v súčasnosti stáva pre mnohých ľudí irelevantným zdrojom a možno bude slúžiť len vtedy, ak Google nenájde nič, čo je málo pravdepodobné, prípadne bude niekto hľadať jedinečné zdroje, ktoré nie sú prístupné ani cez Google. Používatelia už dávno rozmýšľajú tak, že to, čo nie je online, vôbec neexistuje, a aj keď existuje, neoplatí sa kvôli tomu ísť do knižnice. Treba si však uvedomiť, že ak takéto materiály nesprístupníme širokej verejnosti online, stanú sa neviditeľnými, a tak neprístup-

nými pre verejnosť. Takéto neprístupné poklady majú knižnice po celom Slovensku. To môže v budúcnosti veľmi skresliť pohľad na minulosť a rozmýšľanie v širšom slova zmysle.

Jedným zo spôsobov zviditeľnenia takýchto zbierok je rešeršná činnosť, ktorú Slovenská národná knižnica ponúka na vysokej úrovni. Prostredníctvom rešerši používateľ získa prehľad literatúry na konkrétnu tému, a tak zistí, čo všetko existuje a čo je dostupné. Na druhej strane, ak používateľ niečo nemá prístupné online z domu, len málokedy príde za takýmto zdrojom do knižnice. Občas (možno automaticky) požiada o možnosť *naskenovať* a následne *poslať online* potrebné texty, avšak v mnohých prípadoch to autorský zákon neumožňuje.

ZÁVISÍ EXISTENCIA KNIŽNÍC OD INOVÁCIÍ?

Ak sa knižnice nerozhodnú inovovať a zavádzať zmeny v poskytovaných knižnično-informačných službách, kde skončia o niekoľko rokov v ponímaní vedeckej či širšej komunity? Stanú sa úložiskom zbierok so študovňami? Ako knihovníka ma táto skutočnosť/vízia/perspektíva vôbec neteší. Preto je veľmi potrebné zavádzať moderné knižnično-informačné služby tak, aby zodpovedali dnešným požiadavkám a zároveň boli atraktívne a prístupné pre každého.

V príspevku som už uviedla, že nie je možné konkurovať korporátu, ako je Google, ale je možné sa zamerať na zbierky a ich bohatstvo tak, aby boli prístupné pre každého a nezabudlo sa na ne. Knižnice zriaďované Ministerstvom kultúry SR alebo verejné knižnice zriaďované krajom, mestom, prípadne obcou sú financované z verejných prostriedkov, a preto majú povinnosť slúžiť verejnosti. Nemôžeme žiť s predstavou, že knižnice sú užitočné len preto, že tu sú, ale musíme neustále hľadať spôsoby, ako dať väčšiu pridanú hodnotu každému nášmu používateľovi či už fyzickému, ktorý nás navštívi, alebo virtuálnemu, ktorý využije knižničné elektronické alebo digitálne služby. Torsten Reimer³ vo svojej štúdii už načrtnol využitie vedeckých knižníc, pričom uviedol, že bohatstvo, ktoré majú, je potrebné spracovávať na vedeckej úrovni, publikovať s otvoreným prístupom a zdieľať tieto poznatky, ktoré by sa dali opätovne využiť.

Knižnice majú v dnešných časoch prejsť na moderné poskytovanie knižnično-informačných služieb.

Čo však tento termín v súčasnosti obsahuje? Čo znamená poskytovať služby čitateľom moderným spôsobom?

Posledných niekoľko rokov nám ukázalo, že prostredie sa mení v závislosti od okolností. Knižnice sa musia meniť spolu s ním. Pandémia odhalila, že klasické požičiavanie fyzických zbierok je síce dôležité, ale musíme sa prispôbiť súčasným trendom, teda poskytnúť elektronické a digitálne služby. Prechod na elektronické a digitálne služby bol síce zaznamenaný už v predkovidovom období, ale zintenzívil sa najmä po roku 2020. Práve COVID-19 výrazne ukázal silu a hodnotu digitálnych zdrojov v knižniciach. Knižnice začali nakupovať e-knihy cez poskytovateľov, ktorí mali vyriešené autorskoprávne vzťahy a e-knihy sa nakupovali ako služba. Oveľa zložitejší postup je pri poskytovaní zdigitalizovaného vlastného obsahu. Ten je možné poskytovať len v priestoroch knižnice, aby bol dodržaný autorský zákon 185/2015 Z. z., alebo po uzatvorení zmluvy s autorskou spoločnosťou LITA a dohodnutí si finančnej odmeny autorom kníh, prípadne digitalizovať a sprístupňovať len voľné diela, ktoré nespádajú pod autorský zákon.

Slovenská národná knižnica prišla s unikátnym projektom DIKDA. V roku 2022 sa podarilo uzatvoriť so spoločnosťou LITA rozšírenú hromadnú licenčnú zmluvu, na základe ktorej od 1. 1. 2023 môže sprístupňovať okrem voľných diel aj diela, ktoré sú síce autorsky chránené, ale v obchodnej sieti nedostupné. Ide o literárne a slovesné obchodne nedostupné diela vrátane fotografických diel a diel výtvarného umenia, ktoré sú súčasťou literárnych alebo slovesných obchodne nedostupných diel, alebo sú s nimi spojené, obchodne nedostupné diela výtvarného umenia v podobe pohľadníc a obchodne nedostupné kartografické diela, ktoré spĺňajú podmienky podľa § 12 ods. 1 autorského zákona a sú trvalo uložené v SNK. Licencia bola udelená nielen pre celé územie Slovenskej republiky, ale aj na územie Európskeho hospodárskeho priestoru. Takéto zdigitalizované zdroje sú prístupné na adrese <https://dikda.snk.sk/>.

Základom pre používateľa je jednoduché a rýchle vyhľadávanie informácií z jedného miesta. Z toho vyplýva, že v online katalógu knižnice si používateľ môže nájsť informáciu s odkazom na digitalizovaný zdroj v plnom texte, prípadne, ak nie je zdigitalizovaný, tak môže využiť odkaz na požiadavku vyhotoviť časť kópie, samozrejme, za dodržania autorského zákona. V prípade, že kniha je stratená alebo poškodená, používateľ môže využiť aj možnosť požiadať o medziknižničnú výpožičnú službu a vypožičať si knihu z inej knižnice,

avšak používatelia, ak potrebujú získať informáciu hneď a čo najjednoduchším spôsobom, nemajú záujem o tieto služby (prehľadávať viaceré zdroje) z rôznych dôvodov.

Pre knižnice nie je ospravedlnením ani krátenie finančných prostriedkov, ktorým musia čeliť každý rok. Ide o každoročnú realitu už z obdobia pred pandemiou. Nie je ani možné ospravedlňovať hodnotu knižnice nástupom internetu. Jednoducho povedané – od knihovníkov sa očakáva viac práce a efektivity za menej peňazí. Dôkazom toho je práve *Implementačný plán revízie výdavkov na kultúru 2021 – 2025*⁴, ktorý zahŕňa nárast nielen výpožičiek v knižniciach, ale aj, respektíve zároveň, nárast registrovaných používateľov.

Knižnice by preto mali pristúpiť k rôznym spôsobom zviditeľnenia sa, ako napríklad automatizácia v knižniciach, realizovanie špeciálnych podujatí a pod.

Automatizácia v knižniciach zohráva veľmi dôležitú úlohu v súvislosti s požiadavkami súčasného používateľa. Knižovníci tak budú môcť tráviť viac času v rámci interakcie s používateľmi a poskytovaním ďalších služieb môžu preukazovať používateľom skutočnú hodnotu knižnice.

V súčasnosti knižnice bojujú aj o používateľov, ktorí sa v dôsledku pandémie na ochorenie COVID-19 stále izolujú od spoločnosti a len veľmi pomaly sa vracajú do knižničných priestorov, pretože i naďalej, respektíve čoraz častejšie využívajú vzdialený prístup ku službám, a tak sociálne interakcie naďalej klesajú. Taktiež je veľmi dôležité, aby sa knižnice zapojili do vzájomnej spolupráce s cieľom vrátiť fyzických používateľov do knižníc, aby sa podporila sociálna angažovanosť a komunita.

Príležitosť, ako vrátiť používateľa do priestorov knižníc, je veľa. Je však potrebné, aby si knižnice vybrali ten správny smer a navzájom sa inšpirovali. Možnosťou by mohlo byť aj realizovanie špeciálnych podujatí, ako napríklad kurzy umenia a remesiel, vzdelávanie a integrovanie rôznych kultúr a pod. Je možné vytvárať aj ponuku špeciálnych podujatí, ktoré sú viazané ku konkrétnym udalostiam alebo sviatkom, ako sú Vianoce alebo Veľká noc, prípadne sa zamerať aj na medzinárodné dni, ktoré súvisia s knihou, ako napríklad v januári je *Národný deň sci-fi* (2. 1.), *Deň regálov knižníc* (štvrtá streda v januári), vo februári je *Týždeň detských autorov a ilustrátorov* (prvý februárový týždeň), *Týždeň ocenenia spisovateľov na voľnej nohe* (druhý februárový týždeň), *Deň milovníkov knižnice* (14. 2.), okrem toho celý február

je vnímaný ako *Mesiac milovníkov národných knižníc*; v marci je *Týždeň elektronických kníh* či *Týždeň vrátenia vypožičaných kníh* (prvý marcový týždeň), *Národný deň gramatiky* (4. 3.), *Národný deň napíšte svoj príbeh* (14. 3.), *Národný deň slobody informácií* (16. 3.), *Svetový deň poézie* (21. 3.), *Národný deň čítania Tolkiena* (25. 3.); v apríli je *Deň detskej knihy* (2. 4.), *Národný deň školských knihovníkov* (4. 4.), *Týždeň národných knižníc* (druhý aprílový týždeň), *Deň mladých spisovateľov* (10. 4.), *Národný deň knihovníkov* (16. 4.), *Svetový deň kníh a autorských práv* (23. 4.), *Národný deň rozprávania príbehu* (27. 4.), *Národný deň veľkého čítania poézie* (28. 4.), *Národný mesiac poézie* a pod.⁵

Nezanedbateľnú podporu majú knižnice v médiách, ako noviny, rozhlas, televízia, ale aj hostitelia podcastov či iných fór, s cieľom propagovať knižnice. Niektoré knižnice by mohli ponúknuť svoj priestor na verejné využívanie, a tak prilákať nových používateľov do priestorov knižnice. Dôležité je využiť silu sociálnych médií ako jedného z najväčších nástrojov na komunikáciu s ľuďmi. Pravidelné uverejňovanie príspevkov na jednej až dvoch rôznych platformách s cieľom informovať používateľov knižníc o otváracích hodinách, špeciálnych udalostiach, iniciatívach

knižníc, partnerstvách a funkciách, ktoré s nimi môžu rezonovať, by tiež mohli prilákať nových používateľov. Vhodné je zamerať sa na aktuálne trendy kníh, filmov či výziev na TikTok-u a upozorniť tak používateľov, že služby knižnice sú trendy. To, že je knižnica trendy, môžeme ukázať aj mimo vlastných múrov a zúčastniť sa veľtrhov, festivalov, výstav či iných komunitných podujatí, kde je možné spojiť sa s potenciálnymi používateľmi knižnice. Je dobré na takýchto podujatiach nosiť tričká či šiltovky s logom, aby ľudia vedeli, kto ste, a zvýšili tak povedomie o konkrétnej knižnici.

V neposlednom rade ide aj o spoluprácu medzi knižnicami. Vzájomné zdieľanie skúseností a vytváranie spoločných projektov môže posunúť knižnicu neuveriteľne vpred. Hoci žijeme vo veľmi rýchlo sa meniacej spoločnosti, pre ktorú platí, že to, čo bolo včera nové, je už dnes staré, spolupráca je činnosť nemenná, ktorá bola, je, aj bude medzi nami veľmi dôležitá.

Spolupráca nám dáva možnosti pracovať na spoločnom ciele, z ktorého by mali mať prospech všetky zainteresované knižnice. Pokiaľ si budú knižnice naďalej navzájom konkurovať či medzi sebou súperiť,



prospech nebude mať žiadna z nich a víťazom bude tretia strana. Áno, neustále počúvame o konkurenčnom prostredí, porovnávame sa navzájom v rámci benchmarkingu, aby sme dosiahli lepšie ciele, avšak vyváženosť oboch strán je veľmi dôležitá. Význam spolupráce medzi knižnicami je neoddiskutovateľný. Pri vzájomnej súčinnosti dokážu vyhrávať knižnice, ale pokiaľ medzi sebou súperime, izoluje nás to a podnecuje k nenávisti, stagnácii a možno aj k nevráživosti. Ak sa však naučíme navzájom spolupracovať, budeme ťažiť všetci – nielen knižnice, ale aj používatel. Spolupráca knižníc by mohla poukázať na schopnosť pracovať efektívne a s rešpektom s rôznymi knihovníkmi, robiť kompromisy, budovať konsenzus v rozhodovaní, prevziať spoločnú zodpovednosť za spoluprácu a oceniť názory a príspevky jednotlivých členov tímu z pozície pevnej sebaidentity.

Spolupráca medzi knižnicami by mohla byť kľúčom k úspešnosti knižníc na Slovensku, preto je potrebné vytvoriť také pracovné prostredie, ktoré zabezpečí efektívnu spoluprácu aj medzi zamestnancami. Nebojme sa medzi sebou vymieňať si nápady, vedomosti a informácie. Poskytnime si spätnú väzbu, ako sme jednotlivé nápady implementovali v knižnici. Zapojme do toho každého, aby sme dosiahli spoločný cieľ, teda knižnicu so službami, ktoré využívajú používatelia, ale aj knižnice, ktoré vedia spolupracovať, dokážu byť produktívnejšie a nachádzajú riešenia namiesto toho, aby sa sústredili len na problémy. Samotní knihovníci musia vytvoriť prostredie, v ktorom sa každý bude cítiť pohodlne, keď bude vyjadrovať svoje myšlienky. Musíme sa vzájomne podporovať a byť ochotní zdieľať informácie a nápady. Tímová spolupráca knižníc na Slovensku by sa mala stať súčasťou kultúry celého knižničného systému SR.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Implementačný plán revízie výdavkov na kultúru 2021 – 2025* [online]. Bratislava 2020. 21 s. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/01/implementacny-plan-kultura_2021_2025.pdf#:~:text=Implementa%C4%8Dn%C3%BD%20pl%C3%A1n%20Rev%C3%Adzie%20v%C3%Bddavkov%20na%20kult%C3%Baru%20po%20dohode,opatren%C3%AD%20r%C3%A1mcovo%20pre%20cel%C3%A9%20obdobie%20realiz%C3%A1cie%20opatren%C3%AD%202021-2025.
- REIMER, Torsten. *The once and future library: the role of the national library in supporting research. Insights* [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1629/uksg.409>.
- Revízia výdavkov na kultúru: Záverečná správa* [online]. Bratislava 2020. 147 s. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/10/Revizia_vydavkov_na_kulturu_-_zaverecna_sprava_compressed.pdf.
- Three Trends Shaping the Future of Libraries. In *Library Journal* [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: <https://www.libraryjournal.com/story/three-trends-future>.
- 10 Easy Ways Your Library Can Attract More Patrons. D-tech* [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: <https://d-techinternational.com/us/blog/2022/11/01/10-easy-ways-your-library-can-attract-more-patrons/>.